

A CHILD WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN THE FAMILY – ATTITUDES AND ACCEPTANCE

Zúlbie N. Mustafova

ABSTRACT: The right to be different, means to have its own personality, different from the others with their way of life, interests, desires, manners, etc. children with special educational needs can choose, but their range of choice is more limited. The society has as its duty to guarantee human dignity and quality of life of this category of children, to reduce the barriers that are put in front of them, to be able to reach full inclusion. The link with meaningful adult is a key factor that creates security and contribute to a better development of the child with special needs, and these relations are best developed in the family.

KEYWORDS: children with special educational needs, family.

Изследването е финансирано по вътрешноуниверситетски проект № РД-08-128/07.02.2018 г. на Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“.

„Семейството през цялото историческо развитие на човечеството е изпълнявало важна роля във формирането на детската личност. Възпитанието в семейството притежава нещо важно и незаменимо – силата на биологичната връзка между родителите и децата. Тази не само биологична, но и духовна връзка определя неотменността на родителските грижи за отглеждането на децата, стремежа да им бъдат осигурени добри условия на живот и щастливо бъдеще. Особено важен е въпросът за възпитателно–социализиращата функция на семейството. Ранната социализация на детето протича най-добре в семейството [1]”.

Раждането на дете с увреждане се възприема и от семейството, и от обкръжаващите го като „мъка”, „нещастие”, „крах на надеждите”, „непосилно бреме”, „ужас”, „кошмар”, „тежък кръст” и т. н. Рядко се замисляме как се формират тези съждения и оценки; какво влияние оказват върху тяхното възникване доминиращите представи в обществото – не отчитаме силното влияние, което социумът оказва върху семейството. Ако на ниво общество виждаме неприемане на различността и различните, то и в семейството наблюдаваме подобен конфликт. Кое семейство в нашата култура смятаме за „идеално”? Майка, баща и желателно две деца, с висок жизнен стандарт и социално благополучие. Такива семейства описваме като „щастливи”, „пълноценни”, а децата в тях – като „радост” и „смисъл”. На другия полюс поставяме бездетните, многодетните, семействата на деца със специални образователни потребности. Съвременните семейства най-често нямат много деца, в резултат на това детето се превръща в „ценност” и върху него се стоварват всички семейни очаквания и надежди.

Наложилата се в последно време идея за успех и задължителен напредък, приложена в отношенията между поколенията се изразява в това, че от детето се очаква не само да съхрани за семейството достигнатото от предишните поколения равнище на функциониране, но и съществено да го придвижи напред. Родителите очакват детето им да продължи семейните традиции или да осъществи онова, което те самите не са успели: „То ще продължи нашата лекарска фамилия” или „Не можах да получа висше образование, но то ще го получи”. Всичко това създава поле на напрежение и възпрепятства способностите на детето да се обучава и да се развива. При такава визия за мястото му в семейната система то се превръща в средство, в обект и се приема от възрастните като част от тях самите. Родителите се самоопределят в обществото чрез способностите и достиженията на своите деца, а на свой ред околните също оценяват семейството според успехите на децата. По този начин детето се оказва малоценно

само по себе си, независимо от нивото си на развитие, социални успехи и реализиране на очакванията на възрастните [1].

Появата на дете с увреждане в семейството разбива вече изградените представи и разрушава очакванията, свързани с бъдещето. На семейството оказало се в тази ситуация му предстои да извърви дълъг път.

Майка на дете с церебрална парализа споделя: „В момента, когато разбрах, че моето дете ще е различно, изпитах чувство, което приличаше на скръб от загуба на близък, защото с появата му изгубих всичките си надежди и очаквания. „Ф” беше на 2 години, когато се сблъскахме със сериозни проблеми: не можеше да ходи и говори, ние не знаехме ще ходи ли той на училище, ще има ли свой самостоятелен живот. Много време мина, докато свикнем със ситуацията, да съберем сили да погледнем към неизвестното бъдеще. Повече от 6 месеца ми трябваша, за да събера сили и дух, обаче и днес, след няколко години, когато си спомня за предишните мечти, виждайки другите деца, слушайки невнимателните забележки на други родители, ме обхваща дълбока мъка. Понякога ме притиска страшна умора. Усещам колко съм се променила: сега се старая да не планирам бъдещето и се надявам, че съм станала по-търпелива”.

Възпитанието и социализацията на дете с увреждане в развитието протича по-различно в сравнение с това на деца с нормално психофизиологическо и нервно-психическо развитие. Всяко семейство (с дете с увреждане или без увреждане в развитието) притежава определени възпитателни възможности. Възпитателният потенциал на посочените по горе типове семейства е напълно различен и има свои специфични основания за това. Това са поредицата от обективни и субективни фактори, които влияят на развитието на детето. Водещ компонент на възпитателния потенциал на всяко семейство са вътрешносемейните взаимоотношения, взаимодействията между членовете по разнообразни поводи и ситуации.

Всяко сериозно отклонение във взаимоотношенията води до сериозни проблеми, поражда трудности, кризи в семейството, намалява възпитателните възможности на родителите. Недопустимо е протичането на непълноценно взаимодействие на децата (особено на тези със специални образователни потребности) с родители, неотговарящи на изискванията да бъдат такива, не изпълняващи в норма своите задължения спрямо отглеждането, възпитанието, социализацията на детето си. Неадекватното родителско отношение към детето, грешките в семейното възпитание, ниският или обратно, неадекватно висок семеен статус на ДСОП поражда трудности в общуването му с връстниците, които предвид на дефицитите в развитието му го отхвърлят. Този тревожен факт поражда необходимост от насочване на действията на различните видове специалисти за преодоляване на проблемите на възпитателния потенциал на семейството на детето с увреждане, коригиране на взаимоотношенията на ДСОП с родителите и връстниците в групата. В противен случай семейството и детето в него са подложени на влиянието на рискови фактори, които ограничават функционирането му като социална система.

Причините, водещи до появата на семейства в риск, каквото може да е семейството на детето с увреждане, са твърде разнообразни. В семейства с деца с увредено развитие характерът на въздействие на родителските грешки е особено силен и не подлежи на компенсиране, така както това може да стане в семейства с деца без увреждания в развитието. Именно поради това вниманието на всички взаимодействащи в своята професия със семейства с деца със специални образователни потребности (ДСОП) трябва да бъде насочено към познаване на ранните проблеми и трудности, стоящи пред родителите при отглеждането на дете с определен тип увреждане [1].

Действията на специалистите, работещи с тези деца, трябва да са насочени към подбиране на правилни методи за въздействие върху родителите на детето със специални образователни потребности. Взаимодействието на различните институции и семейството може да бъде ценно с това, че те могат своевременно да предоставят информация за състоянието и увреждането на детето, за проблемите, с които биха могли да се сблъскват родителите, за характера на взаимоотношенията им, за особеностите на личността на дете с увредено развитие, които го определят към групата на децата със специални образователни потребности. Специалистите, работещи с тези деца, и родителите им се ограничават с методически насоки за организирането на процеса обучение и възпитание на детето. Но този тип взаимодействие е

недостатъчно, защото не се визират родителите (на различните в развитието си деца) и техните личностни особености.

На първо място най-важен е въпросът за психологическата изолираност на семейството, след поставянето на медицинската диагноза, фиксираща съществените ограничения на възможностите на родителите и децата и съвместният им живот – дейност и взаимоотношения. Родителите не могат веднага да формират разумно и адекватно поведение по отношение на детето, защото са емоционално неподготвени към появата на дете с ограничения в развитието. Обграждат се с тесен кръг от познати и близки, за да могат да реализират успешно функциите си. Ограничава се социалната им активност, материалните средства често не достигат за лечение на детето, личностната идентификация е нарушена. Тези промени естествено оказват влияние върху характера на общуване с детето, а това рефлектира по-късно и върху контактите му с връстниците. Семейството се затваря в себе си предвид постоянната борба за преодоляване на трудностите и отрицателните преживявания за това. Намаляват възможностите за бъдещо развитие на семейството и детето. Родителите често не приемат факта за отклоненията в развитието на детето. Това определя и причината за поява на неблагоприятен статус на детето в семейството, а в последствие и в групата. Голяма част от родителите предпочитат самостоятелно да решават проблемите си с отглеждането и възпитанието на детето си, без помощта на специалистите, а това усложнява още повече живота на детето със СОП.

На второ място стои появата на чувство за вина у родителите на ДСОП, както и настъпването на емоционална криза за всекиго от тях. Степента на изживяване на кризата и преодоляването ѝ е различно за бащата или майката. Емоционалната криза преминава през няколко етапа:

- Първи етап – привидно приспособяване към ситуацията (т. нар. критичен период на емоционално сътресение). През този етап родителите изпитват отчаяние, съжаление, страх, чувство за несправедливост, безнадеждност, безпомощност. Дестабилизира се психическото им равновесие.
- Втори етап – настъпва отчаяние и депресия, свързани с разочарование за неизпълнени надежди по отношение на бъдещето на детето. Не могат да се примирят с мисълта, че то и с нарушеното развитие. Емоциите на родителите са доминиращо отрицателни, с висока степен на изразност – чувство на самота, житейско поражение, несправедливост, безнадеждност, обвиняват себе си за състоянието на детето, оценяват песимистично способностите му.
- Трети етап – родителите се приспособяват към ситуацията посредством нерационални начини на действия. Изграждат неправилни представи за възможностите за лечение на увреждането на детето биоенерготерапия, акупунктура, калнолечение.
- Четвърти етап – конструктивно приспособяване към ситуацията. Родителите предприемат опити за рационално поведение. В подготовката на специалисти, работещи със семействата на деца със СОП, е необходимо включването на знания и определени практически умения, свързани с провеждането на диагностика, корекция, превенция, психотерапия [1].

Съвети към специалисти, работещи с деца със специални образователни потребности:
Как да приобщим родителите като активна страна в обучението?

✓ 1 стъпка: Опознайте родителите и помислете за:

* Тяхната лична история – не е необходимо да е достоверна, може да е Вашата интуиция, фантазия. Какви са били техните родители, как са станали такива, каквито са;

* Връзката с техните собствени родители;

* Техният семеен живот;

* Раждането на детето и как се е вписало в семейството.

✓ 2 стъпка: Помислете как могат да Ви имат доверие:

* Приятно ли Ви е да общувате с тях;

* Имате ли желание да говорите за работата си с детето;

* Какво Ви притеснява в комуникацията;

* Уморявате ли се често, избягвате ли ги?

✓ 3 стъпка: Ако Ви е трудно с определени родители:

- * Кое е това, което Ви затруднява и в какви моменти;
- * Правите ли връзка с лични преживявания и реакцията си спрямо тях;
- * Какво смятате да предприемете – насочване към колега, супервизия, интервизия, обучение, или?

Саморефлексия:

1. Кой са основните характеристики на семейството на децата, с които работите? Приели ли са неговото състояние?
2. Какво могат да научат те от детето? А Вие?
3. Кой са основните им трудности в отглеждането и възпитанието на детето?
4. Вашите три аргумента „ЗА” и „ПРОТИВ” по отношение на тезата: „Родителите на децата със специфични потребности не могат да се променят – важно е да се работи само с детето”.
5. Какво бихте променили в подхода си към родителите на дете със специфични особености в развитието си [2].

Нарушенията в развитието са подтик за търсене и откриване на смисъл. Много житейски истории на хора, докоснали се до тези проблеми ни удивяват с това, че независимо от периодите на безсмислие, отчаяние, болка в тях се описва борба за създаване на смисъл. И тази способност да открива смисълът е победа на човека пред лицето на онова, което го плаши, което лежи извън неговата власт и контрол. Именно тук в най-пълна степен се проявяват човешката активност и отговорност. Това е началото и същността на духовния път, по който можем да тръгнем благодарение на трудностите и загубите. Това е дарът, който получаваме чрез тежките изпитания.

Като специалисти ние не знаем отговорите на всички въпроси, които поставят хората, обръщайки се към нас за помощ. Но можем да предоставим на отделни членове от семейството, на цели семейства и общности пространство за беседи, в което е възможно да се повдигнат и обсъждат въпроси за смисъла, ценностите, значенията и представите.

References:

1. Dicheva E., Upravlenie na obrazovaniето, Tom VII (4), B., 2011;
2. Bogdanova, M., Da razberem deteto sas spetsifichni potrebnosti. Pomagalo, Sofia , XI. 2013.

Zúlbie N. Mustafova
PhD student at Konstantin Preslavsky – University of Shumen
e-mail: zzz.1980@abv.bg